

Gergely Zoltán

Gurka László életpályája és népzene kutatásai

Gurka László 1929. augusztus 20-án született az Arad megyei Kisjenőhöz tartozó Erdőhegyen. 1935-ben a helyi iskolában kezdte a tanulmányait. Az 1940-es második bécsi döntés után édesanyjával együtt Nagyszalontára költöztek, ahol az Arany János Gimnázium diákja lett. Itt ismerkedett meg Heltai Miklóssal, Karácsony Sándor egykori tanítványával, az iskola tanárával, aki később osztályfőnöke is lett, és aki többek között arra is biztatta diákjait, hogy gyűjtsenek népzene a falu nótafáitól.

Annak ellenére, hogy a zene nem volt idegen számára – édesapja hegedült és zongorázott, ő maga jól ismerte a kottát, sőt az általa ismert népdalokat le is jegyezte – 1948-ban, érettségi után a Babeş–Bolyai Tudományegyetem természetrajz–földrajz szakára készült felvételizni. Utolsó percben értesült arról, hogy a kolozsvári Zeneművészeti Főiskolán a felvételi-re nem szükséges a hangszervizsga, így inkább a zenei pályát választotta, és sikeresen be is jutott a zenetanári szakra.

Évkezdés után, Jagamas János, aki a Zeneművészeti Főiskola folklórtanára, valamint a Kolozsvári Folklórintézet kutatója volt, egyetemszintű népdalversenyt rendezett. Gurka László 600 népdallal iratkozott be a vetélkedőre, amelyet meg is nyert. Tudásának köszönhetően a „népdalezre-des” becenév mellett egy ösztöndíjat is szerzett.

1950-től, több kollégájával együtt, a téli és tavaszi vakációk ideje alatt, Jagamas János vezetésével, külső munkatársként bekapcsolódott a Kolozsvári Folklórintézet gyűjtéseibe. Főiskolai éve alatt 500 népdalt gyűjtött és jegyzett le, szakdolgozatát a román és a magyar népzene kölcsönhatásáról írta.

A főiskola elvégzése után, annak ellenére, hogy a Kolozsvári Folklórintézetben szeretett volna dolgozni, Gurka Lászlót először Szatmárra nevezték ki kultúrígazgatónak. Majd rövid ideig a bukaresti Folklórintézetben (románul Arhiva de Folclor, ma Institutul de Etnografie și Folclor

„Constantin Brăiloiu”) dolgozott: kottákat másolt és a román népzene-t tanulmányozta. Végül Bukarest közbenjárásával, 1954-től hivatalosan alkalmazták a Kolozsvári Folklórintézetben. Az ott töltött ideje alatt – Jagamashoz hasonlóan, aki a Kodály, Bartók és Vargyas módszereire alapozva rendszerezte a kolozsvári népzene kutató műhely anyagát – egy olyan típuskatalógust szerkesztett saját használatra, amelynek segítségével könnyen kezelhette és átláthatta az intézet egész magyar népzenei állományát úgy, hogy a variáncsoportokból kiemelte a legjellegzetesebb példákat, majd ezeket típusba sorolta (Almási 2009: 297). A katalógust többek között azért készítette, mert egy tanulmányában össze akarta hasonlítani a Kodály által, 1912-ben gyűjtött kászoni anyagot a saját, valamint tanárának, Jagamas Jánosnak, illetve a kollégáinak Szenik Ilonának, Demény Piroskának, Sebestyén Dobó Klárának és Kallós Zoltánnak (Almási 2009: 296–302.) a gyűjtéseivel. Kutatásában elsősorban azt szerette volna felmérni, hogyan változnak a népdalok az egyén és a közösség életében. Az általa készített katalógus anyagát a Kodály Zoltán által, 1953-ban létrehozott Magyar Tudományos Akadémia Népzene kutató Csoport (ma Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zenetudomány Intézet Népzene- és Néptánc kutató Osztály és Archívum) archívumának az adataival hasonlította össze, s megengedte a budapesti intézet munkatársainak, hogy másolatot készítsenek erről.¹

Sajnos, a tervét nem tudta véglegesíteni, mert 1959 szeptemberében emiatt „hazaárulónak” nyilvánították, és távoznia kellett a Kolozsvári Folklórintézetből. A hír Kodály Zoltánhoz is eljutott és a következő levelet címezte Mihai Popnak, a bukaresti Etnográfiai és Folklór Intézet akkori igazgatójának, de sajnos eredménytelenül: „Engedje meg, hogy még valamiről írjak. Néhány hete különféle ellenőrizhetetlen hírek szállingóznak arról, hogy Gurka László folkloristát állásából elbocsájtották, még pedig azért, mert budapesti tartózkodásakor egy magnetofonért »eladta« az újabb romániai magyar gyűjtések jegyzékét. Távol álljon tőlem, hogy a Román Folklór Intézet belső ügyeiben avatkozzam, de bizonyára nem veszi rossz néven, ha a pusztá tényeket ismertetem. Gurka László nem adott nekünk semmit. Tőlem ajándékba kapott egy magnetofont. A népdaljegyzék lefotografálása ettől teljesen független ügy. Magán szorgalmából, nem

¹ Gurka László katalógusa. A másolatot Gyulai Árpád jóvoltából kaptam meg.

hivatalos, hanem magán célra elkészített daljegyzékét kérésünkre néhány napra kölcsönadta, és mi, magyarok fényképeztük le. De egy percig sem gondoltunk arra, hogy abból bármit is közlésre felhasználjunk! E jegyzék csupán arra volt jó számunkra, hogy kis bepillantást nyerjünk a nagy gyűjtőmunkába, amit Romániában az elmúlt másfél évtizedben magyar kutatók – hivatalos támogatással – a magyar ajkú lakosság körében végeztek. Így némileg tájékozódhattunk, milyen természetű az az anyag, aminek másolatát elkérhetnénk Önöktől. A jegyzék egyébként tudtunkkal csak az 1952-ig történt gyűjtést regisztrálja. Hiányos és vázlatos formájánál fogva közlés céljaira teljesen alkalmatlan. Kérem, hogy a fentieket mint tényeket szíveskedjenek tudomásul venni” (Gyulai 2000: 95–97).

A feleségével kötött házasságából két gyerekük született, Mária és László. Kislányuk hétéves korában balesetben elhunyt. Gurka László a megpróbáltatások ellenére mindvégig hűségesen, kitartóan végezte a dolgát. Több helyen dolgozott. Két évig a Süketnéma Intézetben kapott nevelői állást, majd a Zenei Általános Iskolában is tanított. 1968-tól a Balletiskolában korrepetitorként, majd zongoratanárként dolgozott 1991-ig, 1992–1996 között nyugdíjasként a Zenelíceumban oktatott zongorát.

Annak ellenére, hogy „hivatalosan” már nem volt népzene kutató, a Kodály Zoltántól kapott magnetofonnal 1961-ben kerékpárral Székere utazott és gyűjtötte a népzénet. 1962 karácsonyán, majd 1963 januárjában szintén kerékpárral, Szucságon, Palatkán, Tordaszentlászlón és Magyarlétán végzett terepmunkát. 1963-ban „Bartók útján” Biharba utazott, ahol több mint 400 népdalt, mintegy 11 órányi hangzó anyagot rögzített magnószalagra (Gyulai 2000: 98).

Gurka László gyűjteménye a Kolozsvári Folklórintézetben

Munkássága ideje alatt körülbelül 4000 népdalt gyűjtött, ebből a Kolozsvári Folklórintézet 2523 adatot őriz. A kutató által 1950–1959 között rögzített anyag a következő állományokban lett elhelyezve.

A **Zenei lejegyzések állománya** a leggazdagabb, összesen 2316 adatot tartalmaz. Műfajilag ezek alkalomhoz kötött népdalok, tehát valamilyen szokás keretében hangzottak el, funkcióval rendelkeznek. Ilyenek például a különböző népszokások dallamai, a jeles napok alkalmával elhangzott énekek (karácsonyi énekek, névnapi köszöntők, farsangos énekek), a lakoda-

lom szokásrendjének a repertoárja, valamint a temetés alkalmával elhangzott zenei alkotások (siratók, halottas énekek, sirató-paródiák).

A nem alkalomhoz kötött, vagy tulajdonképpeni daloknak a száma ennél sokkal nagyobb. Ilyenek a balladák, szerelmi dalok, keservesek, mulatónóták, katonadalok.

A **Magnetofonnal készített felvételek állománya** 149 adatot tartalmaz. Mivel a kolozsvári műhely csak 1953-tól rendelkezett magnetofonnal (Almási 2009: 300), a gépi felvételek arányának a száma jóval kisebb a helyszíni lejegyzésekével szemben. Felvételeket egy-egy település vagy énekes repertoárjáról csak előzetes és alapos kiválasztás után készítették a kutatók.

Ha stílustörténetileg vizsgáljuk a Gurka László által gyűjtött anyagot, kisebb arányban fordulnak elő a régi rétegbe tartozó és nagyobb arányban új stílusú, népies műdalok, valamint az idegen jellegű dallamok. A gyűjtemény, a magyar nyelvű példákon kívül 240 román és 6 cigány dalt is tartalmaz. A vokális népzene mellett a kutató 88 hangszeres darabot is gyűjtött.

A **Próza lejegyzések állománya** 57 adatot tartalmaz, ezek részben mesék, szokásleírások, balladaszövegek, vagy találós kérdések.

Gyűjtéseiből két gyűjteményes kötetbe kerültek be szövegek: az 1954-ben Jagamas János szerkesztette *Moldvai csángó népdalok és népballadák* című kötetben 11, az 1974-ben megjelent, Faragó József által szerkesztett *Romániai magyar népdalokban* 31 Gurka László gyűjtötte szöveget publikáltak.

Munkássága alatt 9 megyében (Arad, Bákó, Beszterce-Naszód, Bihar, Fehér, Hargita, Maros, Szilágy, Szatmár), több mint 60 faluban gyűjtött: Ágya, Árpástó, Bencéd, Berendfalva, Biharkristyór, Biharpoklos, Bondoraszó, Borossebes, Cigányosd, Ciocani, Désháza, Disznajó, Ditró, Dragánfalva, Egri, Farnas, Felsőmezős, Galambod, Gyalány, Gyeróvásárhely, Gyimes, Györgyfalva, Jakótelke, Járarákos, Kajántó, Kalotaszentkirály, Kászónújfalu, Katona, Kecsetkislalud, Kereszély, Ketesd, Kisfenes, Kisilva, Klézse, Kobátfalva, Kolozsvár, Korond, Kőkényesd, Köröszszeg, Középfalva, Külsőrekecsin, Lázári, Lelesd, Les, Lészped, Madarász, Magyarbikal, Magyardecse, Magyarderzse, Magyarléta, Magyarókereke, Magyarország, Malomfalva, Melegföldvár, Menyő, Menyő, Mikola, Nagyilva, Nagykaján, Nagyszalonta, Nyárszó, Oklánd, Palatka, Pálfalva, Sajósebes, Sófalu, Solyomkő, Szék, Székelyvarság, Szentmihály, Sztána, Szucság, Telek, Topaszentkirály, Tordaszentlászló, Torockó, Torockó-

szentgyörgy, Trunk, Tulka, Tusnád, Türe, Valisora, Vaskohaszód, Vaskohmező, Vista, Zentelke, Zsobok.

Gurka László 2001. december 29-én hunyt el Kolozsváron, a monostori temetőben helyezték örök nyugalomra.²

A Gurka László által gyűjtött betlehemes betétdal a kadenciarendje, valamint hangsora alapján a szakirodalom a sirató stílushoz sorolja. Az első írott forrásként számon tartott 1719-es kiadású Kájoni János-féle *Cantionale Catholicum* csak az ének szövegét közli, *Ím midőn mindeneket* kezdősorral, dallama pedig a jóval későbbi (1774) Deák-Szentes kéziratban jelenik meg. Annak ellenére, hogy hivatalos egyházi énekeskönyvekben nem közölték, a szájhagyománynak köszönhetően beépült több tájegység karácsonyi repertoárjába. Székelyföldön, Bukovinában és Moldvában többnyire betlehemes betétdalként gyűjtötték, Mezőségen – kivételes módon – csak Visában hangzott el kántáló énekként (Gergely 2016: 100–101).

A második példát Gurka László szintén Kászonban gyűjtötte. A *Régi Magyar Dallamok Tára*, II. kötete szerint az ének dallama német eredetű, a halottas szövege is eredetileg német és latin nyelven íródott. Magyar fordításban 1675-ben jelent meg a *Cantus Catholici* katolikus énekeskönyvben, *Oh emberi, gyarló nemzetség* szöveggel. Népszerűségét azóta is megőrizte, különböző halottas szövegekkel, az egész magyar nyelvterületen reformátusoknál és evangélikusoknál is előfordul. Székelyföldön a dallamhoz a Báthory András históriájának szövegét társították, akit a pásztorbükki erdőben öltek meg. Orbán Balázs szerint a szöveg az 1800-as évek elején keletkezhetett. November 2-án, a Mindenszentek napján tartandó búcsú alkalmával a csíkszentdomokosi kántor adta elő az éneket, feltehetően saját maga írta a szövegét. 1816-ban az ének szövegét ki is nyomtatták. Csíksomlyón többször is kiadták, 1875-ben Budán is megjelent. Szövegileg az ének a siratóballadák csoportjába sorolható: A megjegyzésekből kiderül, hogy az adatközlő „könyvecskéből, régi istóriákból” tanulta (Gergely 2018: 78).

² Köszönettel tartozom Gurka László hozzátartozóinak, fiának Gurka-Balla Lászlónak, menyének, Gurka-Balla Ilonának, valamint unokáinak, Ilonának és Júliának a segítségükért, útbaigazításukért. Továbbá köszönettel tartozom Gyulai Árpádnak, Gurka László közeli barátjának, aki 2000-ben a *Nyelvünk és kultúránk* folyóiratban *Egy kolozsvári népzenekeutató: Gurka László* című tanulmányában nagyon részletesen összefoglalta Gurka László életpályáját és munkásságát. Tanulmányom nagyrészt ezekre a forrásokra támaszkodik.

Irodalom

Almási István

2009 Népzene kutató műhely Kolozsváron. In: ALMÁSI István (szerk.): *A népzene jegyében*. Az Európai Tanulmányok Alapítvány Kiadója, Kolozsvár, 296–302.

Gergely Zoltán

2016 *Mezőségi kántáló énekek*. Hagyományok Háza, Budapest.

2018 A kászoni népzene a Kolozsvári Folklorintézet adatainak tükrében. In: Pávai István – Sófalvi Emese (szerk.): *Székely népzene és néptánc*. Hagyományok Háza–Pécsi Tudományegyetem–Pro Énlaka Alapítvány, Budapest–Pécs–Énlaka, 75–84.

Gyulai Árpád

2000 Egy kolozsvári népzene kutató: Gurka László. *Nyelvünk és kultúránk* XXVII. (109). 95–98.

Mellékletek

1. Gurka László

2. Gurka László

Anonimus
 (k) Szentek a földön, szentek a mennyben, Szentek a földön, szentek a mennyben, Szentek a földön, szentek a mennyben. 72476
 Gárdos
 Ha te földbeli, a mennyben, a mennyben, a mennyben, a mennyben, a mennyben. 2289
 Gárdos 1. 100
 Er-és, er-és, haj di kardok er-és, Keresztyél a mennyben, Keresztyél a mennyben, Keresztyél a mennyben. 10384
 Gárdos 1. 123
 Akkor szentek a mennyben, akkor szentek a mennyben, akkor szentek a mennyben, akkor szentek a mennyben. 10384
 Gárdos 1. 143
 Hát a mennyben a mennyben, a mennyben, a mennyben, a mennyben, a mennyben. 10384
 Gárdos 1. 163
 Keresztyél a mennyben, a mennyben, a mennyben, a mennyben, a mennyben. 10384
 Gárdos 1. 183
 Szentek a földön, szentek a mennyben, Szentek a földön, szentek a mennyben, Szentek a földön, szentek a mennyben. 10384
 Gárdos 1. 203
 Szentek a földön, szentek a mennyben, Szentek a földön, szentek a mennyben, Szentek a földön, szentek a mennyben. 10384
 Gárdos 1. 223
 Szentek a földön, szentek a mennyben, Szentek a földön, szentek a mennyben, Szentek a földön, szentek a mennyben. 10384

3. Gurka László által készített népzenei típuskatalógus.

INSTITUTUL DE FOLKLOR INȚEZET
CENTRA DE CĂLEGĂRI CLUJ
KOLOZSVÁRI GYŰJTŐKÖZPONT

FAH 9430
MG 91/A

Genul ..... Betlehemes.....
Titlul .....

Regiunea: Bucovina Moldavă
Raionul: Târgu Secuiesc
Comuna: Comuna Hrațigăuș

Piesa parlanta în 11/8

Elin-dala sójorj in a mîncuári - áral,
sefenek ere - jítél, Terkes mártírával.

Ciriussz kihirdette az egész világra,
Jézus születése van Betlehem városba.
Az Úkür és a szamár Tápláljja meleggel,
Édesanyja Mária, töröli az arcát.

OBSERVAȚIUNI:

Copie de Gurka László Exp. Nr. ....
locul culegerii: Moldova 1974. VII.
Informatori: Paul Andriș etc.
profesiunea: ..... cultura: ..... țara: .....
Numele de: ..... data: .....

M. L. & Intz. Publgr. Cluj 1983

4. Kolozsvári Folklór Archívum,
Zenei lejegyzések állománya

FAM 9298

INSTITUTUL DE FOLKLOR INTEZET
CENTRA DE CĂRȚESE CLUJ
KOLOZSVÁRI GYŰJTEKÖZPONT

Regiunea Bihar / Maghiara
Raionul: Terap / Simer
Comuna: Lăpuș Nim. - Văgenișfalva
HR

Parlanta D. 476

O te tunde în cântec vînt, Mă strîngi sau, mîndră mîndră
Halál elő minden kerület, Estenhet cá - ra is esült

Kik a magas helyen is ülnek,
Halál téged el nem kerülhet,
Nem menthet meg kincs vagy uraság,
Ledül előtted hatalmasság.

Mi szép virág, mikor kinyílik,
Illatozik, de hamar elmúlik,
Ember élte itt úgy virágszik,
Ékessége majd elváltozik.

Im én is e világ részején
Virágomni kerdettem idején.
De mi hamar fényessé lettem,
Oly hamar is elenyésztem.

Ama híres Báthori házból
Születtem, nagy és fényes égből,
Bábar, bársony, selyem fedettek,
Széltől, naptól, fénytől őrtetek.

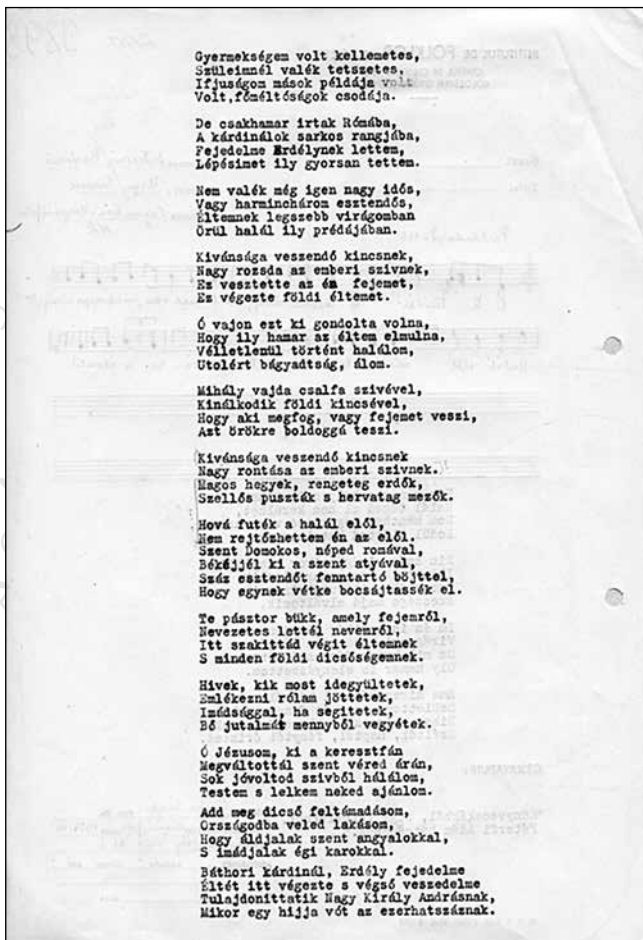
OBSERVATIUNI:

"Könyvecskékből, régi istóriákból,
Péterfi Ádám bátyáméből."

Cămin de Gurba Lăpuș Per. Nr. ....
localitatea Lăpuș data 1954.11.17
Informator: Báthory László
profesiunea ..... cultura ..... vârsta ..... ani
Notă de ..... data .....

M. L. 4. Entr. Publigr. Cluj 19163

5. Kolozsvári Folklor Archívum,
Zenei lejegyzések állománya

6. Kolozsvári Folklor Archívum,
Zenei lejegyzések állománya